

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 12, 2020 | 24.12.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.92](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.92)

УДК 330.3: 338.2

В. В. Корольков,
к. е. н., доцент, декан факультету економіки та управління,
Національний університет "Запорізька політехніка"
ORCID ID: 0000-0002-3593-8512
О. М. Дейкун,
магістрант, Національний університет "Запорізька політехніка"
ORCID ID: 0000-0001-6312-1545

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

V. Korolkov
PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Department of Economics and Management,
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"
O. Deikun
Master's student, National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

SYSTEM OF STATE ADMINISTRATION OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті розглядається аспекти формування системи національної економічної безпеки України. Аналізується процес формалізації результатів наукових досліджень у вигляді нормативно правових і законодавчих актів. Проводиться аналіз методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Розглядається алгоритм формування інтегрального показника економічної безпеки, а також субіндексів та індикаторів економічної безпеки. Проведено дослідження складових економічної безпеки України. Визначено ієрархічний характер впливу економічних показників. За підсумками розгляду Закону України "Про національну безпеку України" визначено систему адміністрування національної безпеки України за всіма функціями: організаційна, планова, обліку, контролю, аналізу і прийняття рішень. На прикладі затвердження стратегії національної безпеки України розглянуто динаміку процесу адміністрування з визначенням нових складових формування інтегрального показника економічної безпеки.

The article considers aspects of the formation the national economic security system of Ukraine. Ukraine's national economic security is now under the influence of new threats that have not even been considered in research before. Therefore, the issue of structuring threats and forming a system of state administration economic security of Ukraine is gaining new importance. The article analyzes the process of formalization of research results in the regulations and legislation. The methodological recommendations, which are approved by order of the Ministry of Economic Development and Trade, for calculating the level of economic security of Ukraine are

analysis. The components of economic security are considered. Subindexes are defined for each security area. The hierarchical nature of the components formation for each area of economic security is defined. At each level of the hierarchy, the indicators that shape them are determined and their normalization is performed.

The algorithm of the integrated indicator formation of economic security, and also subindexes and indicators of economic security is considered. Mathematically, the impact of each index is calculated as the sum of the products of the weights and the normalized estimate of the corresponding indicator.

Based on the results of the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” consideration the principles of national policy in the field of national security have been determined. Based on the provisions analysis results of the Law on National Security, the system of national security administration of Ukraine has been researched for all functions: organizational, planning, accounting, control, analysis and decision-making. It is noted that the Strategic Management of National Security is based on the national security strategy formed by the National Security and Defense Council of Ukraine.

The sphere of fundamental national interests also includes Ukraine's integration into the European political, economic, legal and security space, membership in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization, development of equal mutually beneficial relations with other states.

An economic security strategy is a component of the national security strategy.

The Law of Ukraine “On National Security” also defines the norms of administration the monitoring process the level of national security and economic security. On the example of the national security strategy approval of Ukraine, the dynamics of the process administration with the definition of new components of the formation of an integrated indicator of economic security is considered.

Also study of modern components of Ukraine's economic security, which have not been previously determined, has been conducted.

Ключові слова: економічна безпека; система адміністрування; Національна безпека; загрози; сталий розвиток; захист.

Keywords: economic security; administration system; National security; threats; Sustainability; protection.

Постановка проблеми. Національна економічна безпека України у сучасному знаходиться під впливом нових загроз, які раніше навіть не розглядалися в наукових дослідженнях. Тому питання структуризації загроз та формування системи державного адміністрування економічної безпеки України набуває нового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань забезпечення національної економічної безпеки України присвячено праці багатьох вчених, серед яких можна відзначити таких науковців, як І.Ф. Бінько, З.С. Варналій, О.С. Власюк, В. М. Геєць, О.А. Грищенко, Я.А. Жаліло, М.М. Єрмошенко, Б. Кваснюк, С.М. Макуха, В.В. Мартиненко, Г.А. Пастернак-Тараннушенко, Т.В. Сак, А.І. Сухоруков, Л.С. Шевченко, В.Т. Шлемко, Р.В. Яковенко та багато інших вчених.

Економічна безпека держави розглядається в публікаціях таких іноземних вчених як Б. Бузана, Б.Гіра, В.Кабле, Дж.Лючіані, Е. де Сото та інших.

Серед науковців СНД заслуговують уваги роботи В. К. Сенчагова, В. Савіна і інших.

За думкою Т.В. Сак “в економічній літературі відсутнє єдине визначення поняття «економічної безпеки», що негативно позначається на формуванні її концептуальних засад” [1, с. 336].

В.Т. Шлемко і І.Ф. Бінько розглядають “економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім’ї, суспільства, держави” [2, с. 8].

Найбільша частка науковців розглядає економічну безпеку по всіх рівнях господарювання: особа, домогосподарство, галузь, регіон, національна економіка, світове господарство [3, с. 45].

Г.А. Пастернак-Тараннушенко, розглядає поняття економічної безпеки ширше. Він зазначає що “економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного

життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців” [4, с. 29].

А.І. Сухоруков в своїх публікаціях формує нормативний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки держави, розглядає механізми формування системи економічної безпеки держави, [5, с.20].

Незважаючи на велику кількість публікацій, “економічна безпека держави” як науковий напрям досі знаходиться в стадії формування. А в практичному плані турбулентність змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища породжує нові загрози економічної безпеки, які вимагають нових підходів до їх визначення, оцінки та створення системи державного адміністрування національної економічної безпеки України.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є формалізація управлінських функцій в системі державного адміністрування національної економічної безпеки України.

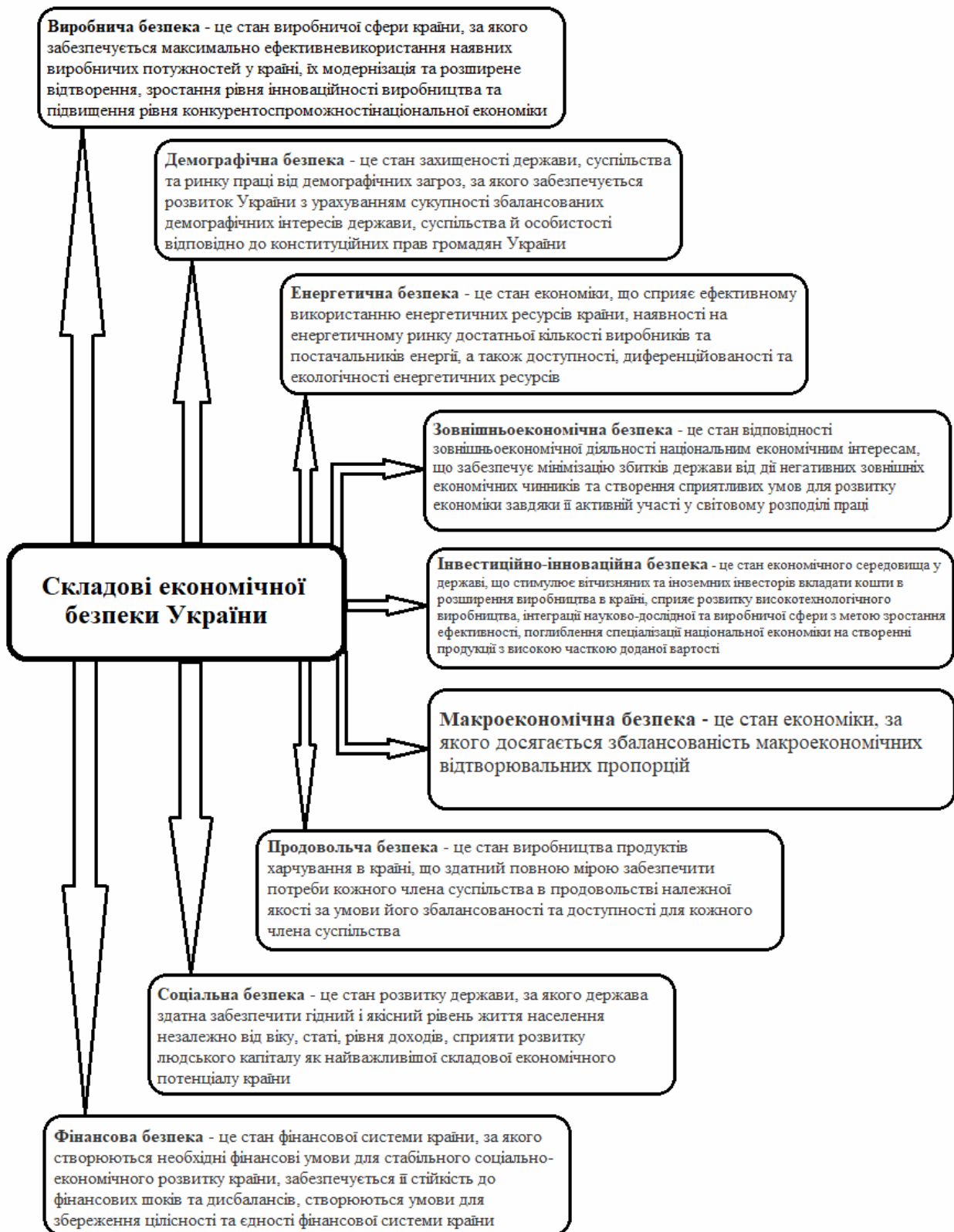
Для цього проводиться розгляд наукових досліджень щодо визначення та оцінки загроз економічної системи держави. Розглядаються нормативно-правові та методологічні рекомендації щодо обліку і оцінки економічної безпеки. На законодавчому рівні досліджується регламентація процедур щодо економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Перший підсумок результатів наукових досліджень був зроблений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у 2013 році введенням в дію методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [6]. Це перша формалізація та узагальнення висновків вчених у практичних нормативних документах. В цьому документі проведено попередню систематизацію загроз економічної безпеки та визначені її складові. Також визначено алгоритми розрахунків індексів економічної безпеки з використанням математичного апарату.

Відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України економічна безпека визначається як “стан національної економіки, який дає змогу зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання” [6].

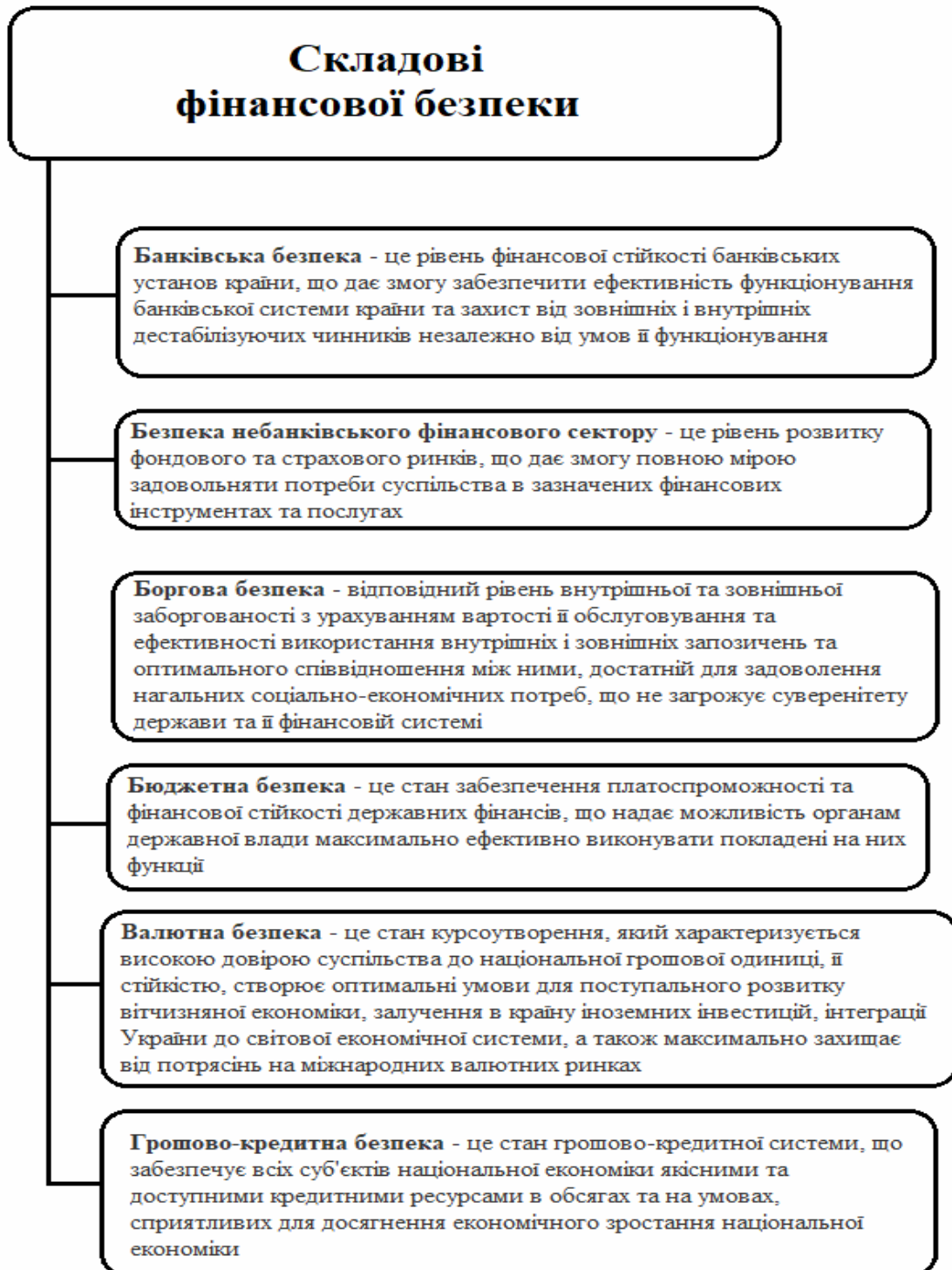
В методичних рекомендаціях визначаються наступні складові економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова економічна безпека (рис.1)[6].

Кожна зі складових економічної безпеки має свої складові наступного рівня ієрархії, які дозволяють конкретизувати та визначити характер безпеки. Наприклад, фінансова безпека має наступні складові: банківська безпека; безпека небанківського фінансового ринку; боргова безпека; бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека.

Рис. 1. Складові економічної безпеки та їх визначення
 Розроблено авторами за матеріалами методичних рекомендацій [6]

Їх визначення відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку наведено на рис.2.

Рис. 2. Складові фінансової безпеки та їх визначення
Розроблено авторами за матеріалами методичних рекомендацій [6]

Відповідно до складових визначаються індекси та субіндекси економічної безпеки. Загалом для розрахунку індексів розглядається більш 130 окремих індикаторів, які будуються на підставі опитування респондентів та на статистичних даних.

В методичних рекомендаціях запропоновано наступний алгоритм дій для визначення інтегральної оцінки економічної безпеки:

Крок 1. Формування переліку індикаторів. До переліку індикаторів включаються показники, які найбільш повно характеризують субіндекси. Формування множини значень індикаторів здійснюється з дотриманням таких характеристик інформації, як репрезентативність, достовірність, доступність. Сформована множина індикаторів з використанням методу кореляційного аналізу перевіряється на колінарність. А кожен індикатор перевіряється на значимість.

Крок 2. Визначення характеристичних значень індикаторів. Характеристичні значення для кожного індикатора визначають рівень економічної безпеки і розраховуються як відношення поточного значення до оптимального. За результатами аналізу характеристика значень кожного індикатора знаходиться в діапазоні від 0 до 1, або від 0% до 100%. Розрізняються наступні діапазони:

Від 0 до 20% - критичний рівень економічної безпеки;

Від 20% до 40% небезпечний рівень економічної безпеки;

Від 40% до 60% - незадовільний рівень безпеки;

Від 60% до 80% - задовільний рівень безпеки;

Від 80% до 100% - оптимальний рівень економічної безпеки.

Множина індикаторів в залежності від характеру впливу на економічну безпеку поділяється на три типи. Індикатори стимулятори, дестимулятори і змішані. Індикатори стимулятори зі зростанням значень сприяють зростанню інтегральної оцінки. Індикатори дестимулятори, навпаки, породжують падіння інтегральної оцінки. Змішані індикатори до визначеного моменту сприяють зростанню інтегральної оцінки, а з перевищенням порогового значення сприяють падінню значення інтегральної оцінки.

У подальшому їх характеристичні значення переглядаються у разі необхідності.

Крок 3. Нормування індикаторів. Для приведення індикаторів з різними типами впливу на інтегральну оцінку до інформаційної односпрямованості і розмірності характеристичних значень проводиться їх нормування. Нормування індикаторів здійснюється за допомогою лінійної функції таким чином, щоб характеристичні значення індикаторів потрапляли в зіставні за величиною інтервали.

Крок 4. Визначення вагових коефіцієнтів. Вагові коефіцієнти дозволяють врахувати ступень впливу відповідних субіндексів на інтегральний індекс, а їх складових на субіндекси. Вагові коефіцієнти визначаються шляхом експертного оцінювання. В таблиці 1 наведені вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника, а в таблиці 2 вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексу фінансова безпека, які визначені в Методичних рекомендаціях Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

Таблиця 1.
ВАГОВІ КОЕФІЦІЄНТИ
для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки

№	Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
1	Виробнича безпека	0,1218
2	Демографічна безпека	0,0913
3	Енергетична безпека	0,1148
4	Зовнішньоекономічна безпека	0,1095
5	Інвестиційно-інноваційна безпека	0,1089
6	Макроекономічна безпека	0,1224
7	Продовольча безпека	0,1007
8	Соціальна безпека	0,1013
9	Фінансова безпека	0,1294

Джерело: [6]

Таблиця 2.
ВАГОВІ КОЕФІЦІЄНТИ
для розрахунку субіндексу фінансова безпека

№	Показники субіндексу фінансова безпека	Значення вагового коефіцієнта
9.1	Банківська безпека	0,1723
9.2	Безпека небанківського фінансового ринку	0,1068
9.3	Боргова безпека	0,1746
9.4	Бюджетна безпека	0,2023
9.5	Валютна безпека	0,1686
9.6	Грошово-кредитна безпека	0,1753

Джерело: [6]

Крок 5. Розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних індексів за окремими сферами економіки. Розрахунки проводяться за рівнями ієрархії.

З початку виконуються розрахунки на нижньому рівні ієрархії. Для кожної сфери безпеки розраховується індекс за формулою:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i, \quad (1)$$

де I_m - агрегований субіндекс m -ї сфери; d_i - ваговий коефіцієнт ступеня внеску i -го показника; y_i - нормалізована оцінка i -го індикатора.

Наприклад, за такою формулою розраховується фінансова безпека.

Інтегральний індикатор економічної безпеки розраховується за наступною формулою:

$$I = \sum_{m=1}^9 D_m I_m, \quad (2)$$

де I - інтегральний індикатор економічної безпеки; I_m - агрегований показник m -ї сфери; D_i - ваговий коефіцієнт ступеня внеску i -го показника.

Зазначені методичні рекомендації надають тільки загальну методичку розрахунків субіндексів за кожною сферою безпеки і інтегрального індексу економічної безпеки. Таким чином реалізується функція обліку, яка тільки формує інформацію для наступного контролю, аналізу і прийняття управлінських рішень.

Нові виклики часу, агресія Росії, анексія Криму підвищили необхідність формування на законодавчому рівні Національної безпеки України. Це було зроблено прийняттям у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України» [7]. Це дозволило формалізувати результати наукових досліджень у вигляді нормативних законодавчих документів і побудувати єдину систему взаємодії щодо забезпечення національної безпеки України у тому числі зі складовою економічної безпеки.

В основних положеннях Закону України «Про національну безпеку України» визначено, що «загрози національній безпеці України - явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [7].

Планування розвитку та забезпечення національної безпеки відносяться до функцій державного управління. Для формування плану заходів із забезпечення національної безпеки України визначаються пріоритети і завдання виходячи із необхідності збалансованого розвитку з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави. Основою для планування заходів щодо забезпечення національної безпеки є стратегія національної безпеки України, яка визначає актуальні загрози і механізми захисту національних інтересів України.

До принципів національної політики у сфері національної безпеки відносяться спрямованість на захист людини і громадянина, створення умов для сталого розвитку, територіальної цілісності і недоторканності.

До принципів державної політики у сфері національної безпеки відносяться:

По-перше, верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю;

По-друге, дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у зусиллях з підтримання миру і безпеки.

По-третє, розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики.

Національна безпека України передбачає захист фундаментальних національних інтересів. До сфери фундаментальних національних інтересів України відноситься забезпечення сталого розвитку національної економіки, забезпечення зростання рівня та якості життя населення. До сфери фундаментальних національних інтересів також відноситься інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та простір безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами [7].

В Законі України «Про Національну безпеку» також визначені норми адміністрування процесу спостереження за рівнем національної безпеки і як складової – економічної безпеки. Відповідно до Закону України загрози національної безпеки та пріоритети державної політики у сферах національної безпеки визначаються у Стратегії національної безпеки і інших документах з питань національної безпеки, які схвалюються Радою національної безпеки і затверджуються указами президента України.

Складовою стратегії національної безпеки є стратегія економічної безпеки. У вересні 2020 року Указом Президента України затверджено Стратегію національної безпеки України [8]. Серед пріоритетів стратегії також визначено сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір.

Серед поточних і прогнозованих загроз національній безпеці з'являються нові.

Зростання нерівності та збереження інших фундаментальних дисбалансів світового розвитку, а також те, що не вдається сформувати ефективні інструменти глобального управління.

Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя.

Сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму.

Заходи, спрямовані на протидію поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), на тлі фундаментальних диспропорцій світового розвитку призвели до нової глобальної фінансово-економічної кризи, яка, за оцінками ООН, може стати найглибшою з часів "Великої депресії" 1929 – 1933 років.

Непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможлижують її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище.

Нові загрози потребують оцінки і аналізу в системі адміністрування і визначення вектору заходів щодо зменшення впливу загроз на економіку України.

Висновки. Отже, за підсумками дослідження розглянуті основні елементи системи державного адміністрування національної економічної безпеки України. Оцінка інтегрального показника економічної безпеки дозволяє тільки визначити загальний рівень і не надає інформації щодо формування вектору заходів щодо зменшення впливу загроз. Для більш детального аналізу потрібно диференціювати за ступенем впливу складові економічної безпеки, а також субіндекси по всіх рівнях ієрархії. Відповідно до ступеня їх впливу може визначитися вектор заходів.

У подальших дослідженнях може пропонуватися оптимізація вектору управлінських параметрів для скорішого усунення негативного впливу загроз, та мінімізації їх наслідків.

Список літератури.

1. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 336-340. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінко. – К. : НІСД. – 1997. – 144 с.
3. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
4. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко – К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
5. Сухоруков А. І. Синергетичний механізм формування системи економічної безпеки держави / А. І. Сухоруков, Д. О. Остапчук // Економічний часопис-XXI. - 2014. - № 1-2(1). - С. 19-22. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2014_1-2\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2014_1-2(1)_6)
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/print>
7. Закон України “Про національну безпеку України”/ Голос України від 07.07.2018 — № 122.

References.

1. Sak T.V. (2013), “Economic security of Ukraine: concept, structure, main tendencies”. *Innovatsijna ekonomika*. № 6. - pp. 336-340 available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81 (Accessed 5 Dec 2020).
2. Shlemko V.T. and Binko I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia*. NICD, Kyiv, Ukraine.
3. Vlasyuk O. S. (2008), “Theory and practice of economic security in the system of economic science” *Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.
4. Pasternak-Taranushenko H. A. (2003), *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia : monohrafiia*, Kyivs'kyj ek-nyj instytut menezhmentu, Kyiv, Ukraine.
5. Sukhorukov A. I. and Ostapchuk D.A. (2014), “Synergetic mechanism of the state economic security system formation” , *Ekonomichnyj chasopys-XXI*, № 1-2(1). - pp. 19-22 available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2014_1-2\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2014_1-2(1)_6) (Accessed 5 Dec 2020).
6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013) “Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine” available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/print> (Accessed 5 Dec 2020).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “On the national security of Ukraine”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (Accessed 5 Dec 2020).

Стаття надійшла до редакції 07.12.2020 р.